

*„Kdo nechce a neumí za svou vlast bojovat
a bojí se pro ni umřít – nemá právo žít.“*

Josef Šandera

Osudné ráno ...

16. ledna 1945 brzo ráno vyjela z Hradce Králové auta pražského a hradeckého gestapa. U Helvíkovic gestapáci vystoupili a dále pokračovali pěšky. Jejich průvodce ztratil v ranní mlze orientaci. Dvakrát se tedy museli ptát na cestu. Jejich cílem bylo stavení manželů Žabkových v Polsku u Žamberka. Ukrývali se zde parašutisté skupiny Barium s radiostanicí Marta.

Skupina byla po tvrdém výcviku v Anglii vysazena 3. 4. 1944 u Vysoké nad Labem – jižně od Hradce Králové. Velitelem byl npor. Josef Šandera (Velký Josef) z Náměště nad Oslavou. Druhým byl por. Tomáš Býček z Holčovic na Strakonicku. Radiotelegrafistou byl četař aspirant Josef Žižka (Malý Josef) z Vejprnic u Plzně.

První spolehlivé úkryty získali na Hradecku a Rychnovsku. Dva měsíce se vysílalo od Lokajíčků v Rychnově nad Kněžnou. Pak musela radiostanice změnit stanoviště. V létě se vysílalo střídavě z několika míst v Hradci Králové, Jaroměři, ve Lhotě pod Libčany. Od 15. srpna do 5. října byla stanice umístěna

v Čánce u Opočna.

Josef Šandera našel spolehlivé spolupracovníky v dělnickém prostředí i mezi komunisty. Začal budovat zpravodajskou i organizační síť. Někde se mohl opřít o již dobře organizované odbojové skupiny. V Hradci Králové to byla skupina RUST (Rudá pěst), organizace železničářů, na Rychnovsku skupina „CH“, na Trutnovsku „Krystal“. Do léta měl spojení na všechny okresy královéhradeckého kraje. Do října spojil pod jedno velení roztržštěné organizace Obrany národa (odboj důstojníků bývalé čs. armády).

Nemalý význam měla i zpravodajská činnost. Za dobu působení skupina odeslala stovky telegramů. Pro spojení byly důležité informace o výrobě balistických střel VI i o přesunech německé armády a p. Další telegramy tlumočily nespokojenost obyvatelstva s bombardováním obytných čtvrtí a stále rostoucí sympatie k Sovětskému svazu a jeho armádě.

Na Hradecku se Šandera dopustil vážné chyby. Do vedení na Jaroměřsku ustanovil Gustava Žida. Když se dověděl o jeho mnohomluvnosti, vyřešil věc jen varováním před dalším stykem s ním. Nebylo skutečně rozhodnutí o jeho likvidaci. Býček se s ním scházel i po té, co se dozvěděl, že Žid dochází na gestapo.

A gestapo nakonec donutilo Žida promluvit. Výsledkem bylo rozsáhlé zatýkání, které se přeneslo do všech okresů kraje. Od 2. října 1944 do března 1945 bylo zatčeno asi 100 spolupracovníků Baria. 40 z nich položilo životy. Parašutistům se podařilo díky odvaze i štěstí uniknout. Por. Býček odešel na Turnovsko, kde se mezi partyzány dočkal osvobození. Oběma Josefům zprostředkoval na pokyn skupiny „CH” spolehlivý úkryt špkt. František Markalous u manželů Žabkových v Polsku. Parašutisté zde našli bezpečné zázemí a obětavé spolupracovníky. Díky tomu mohli dalšího čtvrt roku nerušeně pokračovat ve zpravodajské činnosti.

Shodou okolností v té době vedení žamberského odboje hledalo spojení na Prahu. Nalezlo ho prostřednictvím por. Miroslava Kubálka, který byl na městském úřadě zaměstnán jako památkový referent a po zrušení funkce byl přemístěn do Prahy na ministerstvo zemědělství a lesnictví. Zde se zapojil do ilegální vojenské organizace. Na jedné schůzce poznal por. Františka Vanžuru, který přítomné informoval, že je napojen na komunistickou organizaci. Této možnosti Kubálek využil pro zprostředkování spojení. Pochopitelně nemohli tušit, že komunistickou organizaci představují konfidenti gestapa Fiala a Vohradník. Ti již před tím zradili III. ilegální ÚV KSČ, z něhož jako je-

diní zůstali „na svobodě”. Tak se o pobytu vysílačky dozvědělo gestapo. Do Žamberka přišel 12. prosince Vítězslav Lepařík, nejlepší Šanderův kamarád z výcviku v Anglii. Kpt. Lepařík byl vysazen jako velitel výsadku Glucinium v jižních Čechách. Skupina se po seskoku nesešla. Lepařík odešel k partyzánům na Zábřežsko. Odtud byl s Karlem Holoušem vylákán na fingovanou schůzku do Prahy. Po zatčení se oba zavázali ke spolupráci s gestapem. Lepařík byl nasazen k vypátrání Baria.

Šandera se dopustil druhé, tentokrát osudné chyby. Přes důrazné varování špkt. Markalouse se s Lepaříkem sešel přímo u Žabků. Markalous nařídil přemístění Josefa k Adolfu Holubářovi do Kameničné. Dlouho se však nic nedělo a protože zde neměli takové pohodlí (v domě byly malé děti), vrátili se o vánocích do Polska. U Žabků se přece jen cítili opravdu jako doma.

Lepařík nezradil hned. Dokonce chtěl odstranit vedoucí úředníky gestapa a odejít za Šanderou. Zmínil se však o tom jinému konfidentovi – Finkovi – a ten splnil svůj úkol. 15. ledna 1945 byl Lepařík zatčen a ještě v noci zahájilo gestapo akci.

Stavení Žabkových bylo obklíčeno. Dovnitř se však gestapáci báli vstoupit. Tam poslali sousedy Kra-

hulce a Habra se vzkazem, aby parašutisty vydali, jinak jim zapálí střechu nad hlavou a celou osadu stihne osud Lidic. Žabkovi vyšli ven. Přítomnost parašutistů popírali, Lepařík je usvědčoval o opaku. Když u Žabky gestapáci našli pistoli, začali „výslech“ doprovázený bitím. Parašutisté poznali, že boj by znamenal zničení osady. Velký Josef vyšel před dům – obléhatelé naskákali do úkrytů. Když viděl nemožnost útěku, vrátil se do chodby a střelil se do spánku. Malého Josefa Žabkovi uprosili, aby to nedělal. Gestapáci akci zakončili rabováním a oslavou na úkor Žabkových zásob. Když zjistili, že Šandera ještě žije, postarali se o rychlou pomoc a převoz do nemocnice. V nastalém zmatku uprchl mladý Žabka a do konce války se skrýval u známých v Houkově a v Pěčíně.

Josef Šandera přes veškerou péči zemřel 9. března. Svému slovu dostal i Josef Žižka. Kdysi řekl: „Kdyby mne chytili, hned by mne nepopravili. Hrozbami by mne nutili, abych vysílal falešné relace ve prospěch Německa ... K tomu se však nikdy nepropůjčím ... Pro vlast, je-li to třeba, je nutno obětovat vše, i život.“ 17. ledna ukončil svůj život ve vězeňské cele.

Po válce byli Josefové in memoriam povýšeni – Šandera do hodnosti majora, Žižka do hodnosti poručíka. Žabkovi se vrátili z koncentráku a šťastně se

shledali se synem.

Z Mírového náměstí v Žamberku vede modrá turistická značka do Rokytnice. Když ji po přejití mostu u Mosilany opustíte, místní asfaltová silnička Vás dovede na další rozcestí. Vlevo odbočuje Šanderova ulice. V ní je Žabkovo stavení – poněkud dále od silnice pod lesem. Pamětní deska na něm připomíná tragický konec odvážných hrdinů.

Podle seriálu promovaneho historika Jiřího Kouloucha „Barium v sítích gestapa“, uveřejněného v roce 1968 v Pochodni, napsal

*Pavel Svědihro,
Kulturní zpravodaj Žamberka, Únor 1985*

Poznámka autora k předposlednímu odstavci:

Mírové náměstí se opět jmenuje Masarykovo. Textilní závod Mosilana ukončil provoz.